

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Волкової Юлії Анатоліївни на дисертацію Шило Ірини Вікторівни на тему «Кримінально-правові засади відповідальності за проступки», подану на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право»

Актуальність теми дисертації зумовлена сучасними тенденціями реформування кримінального законодавства України, спрямованими на гуманізацію кримінальної відповідальності, удосконалення механізмів протидії правопорушенням та приведення національної правової системи у відповідність до європейських стандартів. В умовах трансформації кримінальної юстиції особливого значення набуває інститут кримінальних проступків як самостійна категорія кримінально караних діянь, що характеризуються нижчим ступенем суспільної небезпечності порівняно зі злочинами.

Запровадження інституту кримінальних проступків стало важливим етапом модернізації кримінального права України, оскільки дозволило диференціювати кримінальну відповідальність залежно від тяжкості правопорушення, оптимізувати діяльність органів досудового розслідування та судової системи, а також забезпечити більш ефективний баланс між принципами справедливості, законності та гуманізму. Водночас практична реалізація положень законодавства щодо кримінальних проступків виявила низку теоретичних і прикладних проблем, пов'язаних із визначенням їх правової природи, особливостей кваліфікації, меж кримінальної відповідальності та співвідношення з іншими видами правопорушень.

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в умовах зростання навантаження на правоохоронну та судову систему, необхідності забезпечення оперативності кримінального провадження, а також підвищення ефективності механізмів захисту прав і свобод людини. Важливим є також удосконалення кримінально-правових засад відповідальності за проступки з

урахуванням міжнародного досвіду та сучасних тенденцій розвитку кримінальної політики.

Наукове дослідження кримінально-правових засад відповідальності за проступки має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки сприяє поглибленню наукових підходів до розуміння сутності кримінального проступку, визначенню критеріїв його відмежування від злочинів та адміністративних правопорушень, а також формуванню пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства та правозастосовної практики.

Дисертацію виконано в межах планів наукових досліджень кафедри публічного права Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» комплексних наукових тем, спрямованих на дослідження проблем розвитку кримінального законодавства України та вдосконалення механізму кримінально-правової відповідальності, зокрема в межах наукових досліджень, присвячених реформуванню кримінального права України в умовах євроінтеграційних процесів та гуманізації кримінальної відповідальності. Дисертація виконана з урахуванням положень Указу Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 25 серпня 2015 р. № 501/2015, Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 жовтня 2019 р. № 722/2019, а також сприяє реалізації Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015.

Дослідження також відповідає основним напрямам реформування кримінального законодавства та кримінальної юстиції в Україні, зокрема положенням Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 р. № 2617-VIII, яким запроваджено інститут кримінальних проступків у національне законодавство.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Здійснення аналізу тексту дисертації свідчить про науково обґрунтований системний підхід автора до проблеми: аргументовано сформульована актуальність теми, досить чітко визначені об'єкт, предмет, мета та задачі дослідження, комплексно підібраний необхідний для виконання цих завдань методологічний інструментарій. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 229 сторінок, у тому числі основного тексту – 174 сторінки. Список використаних джерел налічує 194 найменувань на 24 сторінках. Її матеріал поданий у логічній послідовності, що сприяло розкриттю дисертантом взаємопов'язаних між собою теоретичних і практичних аспектів досліджуваної проблеми.

Належний ступінь наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження, що в концентрованому вигляді знайшли відображення у сформульованих здобувачем наукових положеннях, висновках і рекомендаціях, забезпечено методологічним і теоретичним обґрунтуванням його вихідних положень; застосуванням комплексу наукових методів, адекватних об'єкту, предмету, меті і задачам дослідження; використанням сучасних досягнень юридичної науки та широкої джерельної бази дослідження; здійсненням апробації основних концептуальних ідей і положень дослідження. Вдалий вибір методів дослідження, аналіз і синтез наукової літератури, нормативно-правових актів та узагальнення отриманої інформації з метою дослідження кримінально-правових засад відповідальності за проступки, дозволили успішно розв'язати поставлені задачі.

Достовірність і наукова новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується їх апробацією у відкритому друку, обговоренням на наукових конференціях, інших наукових заходах. Достовірність одержаних результатів підтверджується не тільки їх суто

науковою значимістю, як певною системою здобутих дисертантом нових знань, що заповнюють деякі прогалини в адміністративному праві, але й їх практичною затребуваністю на сучасному етапі, зокрема для вдосконалення чинного національного законодавства щодо кримінально-правових засад відповідальності за проступки. Проведена автором науково-дослідна робота є результатом власних напрацювань здобувача, який здійснив вдалу спробу дослідити доктринальні аспекти кримінально-правових засад відповідальності за проступки.

Новизна дослідження полягає насамперед в тому, щоб на основі комплексного аналізу наявних наукових та нормативних джерел охарактеризувати кримінальну відповідальність за зловживання впливом, а також розробити науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації для вдосконалення вітчизняного законодавства і практики його реалізації.

Висвітлені автором пропозиції можуть бути застосовані у *законотворчій діяльності* – отримані результати мають важливе значення для вдосконалення законодавчої бази України та можуть бути використані: для розроблення та уточнення положень кримінального, адміністративного та процесуального законодавства з урахуванням сучасних тенденцій розвитку права; як науково обґрунтована база при підготовці законопроектів, спрямованих на підвищення ефективності правозастосування; для гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та практикою Європейського Союзу; у процесі правової експертизи нормативно-правових актів, що дозволяє прогнозувати їх соціальні та правові наслідки.

У *практичній діяльності* – результати дослідження можуть бути інтегровані у практику правоохоронних органів, зокрема: при розробленні методичних рекомендацій щодо організації та здійснення оперативно-службової діяльності; для вдосконалення системи профілактики правопорушень та підвищення ефективності взаємодії поліції з громадськістю; у процесі підготовки та підвищення кваліфікації особового складу, формування професійних

компетентностей; для оптимізації управлінських рішень, розроблення внутрішніх регламентів та інструкцій, що регулюють діяльність органів внутрішніх справ.

У науково-дослідній діяльності та освітнього процесу – отримані результати мають значний потенціал у сфері науки та освіти, а саме: слугують підґрунтям для подальших досліджень у галузі кримінального права, криминології, психології та педагогіки; можуть бути використані при створенні навчально-методичних матеріалів, підручників, практикумів для студентів юридичних та правоохоронних спеціальностей; забезпечують інтеграцію наукових висновків у навчальний процес, що сприяє формуванню у здобувачів

освіти практично орієнтованих знань та навичок; сприяють розвитку міждисциплінарних досліджень, поєднуючи правові, соціальні та психологічні аспекти; підвищують якість підготовки майбутніх фахівців, формуючи у них критичне мислення та здатність до комплексного аналізу правових явищ.

Стосовно наукової новизни дисертаційної роботи слід зазначити, що оскільки проведене здобувачем дослідження кримінально-правових засад відповідальності за проступки здійснене вже на створеній його попередниками науково-літературній базі як у сфері кримінального права, так і інших галузевих сфер правореалізації та правозастосування, дисертант сформулював наукові висновки та рекомендації, що відповідають сучасним завданням юридичної науки та практики правозастосування. Погоджуючись у цілому з усіма визначеними автором складовими новизни дослідження, вважаємо за необхідне акцентувати особливу увагу на деяких з них.

У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій і висновків, зокрема: *уперше*:

- обґрунтовано вплив категорії кримінального проступку на функціонування кримінально-процесуальних та кримінально-виконавчих механізмів реалізації кримінальної відповідальності, що проявляється у застосуванні спрощених форм досудового розслідування, а також у розширенні

практики використання альтернативних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;

- визнано доцільність формування диференційованого підходу до призначення кримінально-правових санкцій військовослужбовцям у разі вчинення кримінальних проступків з урахуванням специфіки їх правового статусу, що визначається проходженням військової служби, дією принципів військової дисципліни, субординації та обов'язком виконання наказів командування;

- сформульовано пропозицію щодо вдосконалення правового регулювання діяльності органів досудового розслідування шляхом доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями, які передбачають обов'язок уповноважених суб'єктів виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, а також вживати заходів для їх усунення;

удосконалено:

- критерії розмежування кримінального проступку та адміністративного правопорушення з урахуванням ступеня суспільної небезпечності діяння, характеру правових наслідків та особливостей механізму притягнення до юридичної відповідальності;

- наукові підходи до формування санкцій за кримінальні проступки з урахуванням принципів справедливості, пропорційності та індивідуалізації покарання, що передбачає пріоритет застосування альтернативних заходів кримінально-правового впливу;

дістали подальшого розвитку:

- наукові уявлення про історичні передумови формування інституту кримінальних проступків у національному кримінальному законодавстві та їх значення для сучасної кримінально-правової політики України;

- порівняльно-правовий аналіз інституту кримінальних проступків у законодавстві зарубіжних держав, що дозволило узагальнити основні моделі правового регулювання цієї категорії правопорушень та визначити перспективні

напрями імплементації позитивного міжнародного досвіду у вітчизняне законодавство;

- наукові підходи до формування ефективної моделі кримінально-правового реагування на кримінальні проступки з урахуванням міжнародного досвіду та сучасних тенденцій розвитку кримінального права;

- теоретичні положення щодо співвідношення кримінальних проступків та адміністративних правопорушень, зокрема в частині визначення критеріїв їх розмежування та встановлення меж застосування відповідних видів юридичної відповідальності.

Здобувачем розроблено й інші наукові положення, які є новими для теорії кримінального права, а також варто підтримати розроблені здобувачем пропозиції та рекомендації щодо внесення змін до чинного законодавства.

Дисертація носить завершений характер, мета дослідження досягнута, завдання роботи виконані.

Загальна оцінка дисертаційної роботи та повнота викладу одержаних результатів в опублікованих працях. Дисертація є самостійною науковою працею, що відображає результати проведеного дослідження. Сформульовані теоретичні положення, висновки та пропозиції були одержані дисертантом унаслідок аналізу та безпосереднього використання в роботі науково-інформаційних, нормативно-правових джерел і матеріалів щодо визначення кримінально-правових засад відповідальності за проступки.

Основні положення роботи знайшли відображення у 9 наукових працях. Усе вищезазначене дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота написана на високому теоретичному рівні, має значну наукову та практичну цінність. Автором сформульовані положення, що мають важливе значення для визначення напрямів удосконалення кримінально-правових засад відповідальності за проступки.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Оцінюючи в цілому позитивно дисертацію Шило І.В. водночас доцільно звернути увагу на питання,

які можуть слугувати предметом додаткових пояснень з боку дисертанта або ж дискусії при захисті дисертаційної роботи:

1. Досліджуючи кримінальні проступки та доктринальні основи класифікації кримінальних правопорушень (п.1.2.) автор доходить висновку, що «перспективним напрямом удосконалення законодавства визнано більш чітке нормативне закріплення критеріїв оцінки суспільної небезпечності правопорушень» (с. 181). Проте, попри наукову обґрунтованість висновку, слід зауважити, що автором недостатньо конкретизовано, які саме критерії оцінки суспільної небезпечності правопорушень потребують нормативного уточнення та яким чином їх практичне закріплення сприятиме вдосконаленню правозастосовної діяльності. Крім того, у роботі не приділено достатньої уваги аналізу можливих труднощів уніфікації таких критеріїв з огляду на різноманітність складів кримінальних правопорушень та оціночний характер категорії суспільної небезпечності, що дещо знижує рівень практичної конкретизації запропонованих напрямів удосконалення законодавства.

2. Позитивно оцінюючи проведений автором порівняльно-правовий аналіз законодавства зарубіжних держав щодо інституту кримінальних проступків, слід зауважити, що у роботі недостатньо конкретизовано, які саме позитивні елементи зарубіжного досвіду доцільно імплементувати у вітчизняне кримінальне законодавство. Автор обмежився переважно констатацією поширеності відповідних правових конструкцій у міжнародній практиці, однак не приділив належної уваги визначенню конкретних механізмів адаптації таких підходів до національної правової системи України.

3. Позитивно оцінюючи висновки автора щодо впливу інституту кримінального проступку на розвиток кримінального процесуального законодавства та запровадження дізнання як спрощеної форми досудового розслідування, слід зауважити, що запропоновані зміни до статті 38 Кримінального процесуального кодексу України потребують додаткового обґрунтування. Зокрема, у роботі недостатньо розкрито механізм практичної

реалізації обов'язку органів досудового розслідування встановлювати та усувати причини й умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, а також не визначено межі таких повноважень у контексті спрощеного характеру дізнання. Крім того, дискусійним залишається питання щодо доцільності покладення на органи дізнання додаткових превентивних функцій, що потенційно може ускладнити процедуру розслідування кримінальних проступків та вплинути на оперативність кримінального провадження.

4. В межах роботи було б доцільно провести анкетування чи опитування серед представників правоохоронних органів, що збагатило би та посилило репрезентативність роботи.

Висловлені зауваження характеризують складність досліджених проблем, багато в чому мають дискусійний характер і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи Шило І.В., а здійснений автором творчий пошук заслуговує на підтримку. Наявність дискусійних питань, насамперед, характеризує складність і актуальність досліджуваної теми та власний підхід до її розгляду дисертантом. В дослідженні автором вдалося досягти його мети. Дисертація Шило І.В., логічно побудована, оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти та науки України, а її положення викладено чіткою і зрозумілою мовою.

Розглядувана дисертація містить раніше не досліджувані наукові положення та отримані особисто автором нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності має важливе науково-прикладне значення. Пропозиції та рекомендації, викладені у дисертації, можуть бути використані для удосконалення чинного законодавства та практики його застосування.

Викладене дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота **«Кримінально-правові засади відповідальності за проступки»** виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для галузі

знань 08 – Право. Дисертаційна робота є за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, достовірністю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів, а також за кількістю і якістю опублікованих праць та за оформленням відповідає вимогам, передбаченим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її автор – **Шило Ірина Вікторівна** – заслуговує на присудження їй за результатами публічного захисту ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор
професор кафедри права
ВНЗ «Київський університет
ринкових відносин»**

Ю.А. Волкова